

Orgelbouw-Adviescommissie der Gereformeerde Organistenvereniging

J.W. Teld
Eigendomweg 128,
3765 EG SOEST
02155-10796

dr A.J. Gierveld
J.F. Kennedylaan 25,
3451 ZD VLEUTEN
03407-1921

Kerkeraad /Comm.van Beh.
Geref. Kerk van Hoogeveen
p/a de heer W. Oostenbrink
De Beugel 21,
7908 NK HOOGEVEEN

Vleuten/Soest, 2 juni 1992

Geachte leden van raad en commissie,

Op dinsdag 26 mei j.l. stelden wij op uw verzoek een onderzoek in naar de toestand van het orgel in uw Zuiderkerk aan de Baarlelaan te Hoogeveen.
Namens uw kerk was de heer W. Oostenbrink aanwezig.

Ons rapport treft U hierbij aan.

Indien U verder van de diensten van de Orgelbouw Advies Commissie gebruik wenst te maken, kunt U zich richten tot de coördinator van deze commissie dr A.J. Gierveld (adres zie boven).

Mede namens mijn collega de heer Telder dank ik U voor de vriendelijke ontvangst en voor het in ons gestelde vertrouwen.

Mogen wij t.z.t. van U vernemen wat U met ons advies deed?

De Orgelbouw Advies Commissie
namens deze met hoogachting en vriendelijke groet,

A.J. Gierveld

RAPPORT.

Beschrijving orgel:

De Zuiderkerk van de Gereformeerde kerk van Hoogeveen bezit een electro-pneumatisch orgel van de thans niet meer bestaande firma Fontein & Gaal te Amsterdam, gebouwd ca 1960.

Dispositie:

Hoofdwerk:	Zwelwerk:	Pedaal:
Prestant 8'	Gedekt 8'	Subbas 16'
Roerfluit 8'	Salicionaal 8' (vanaf c)	Gedekt 8'
Octaaf 4'	Speelfluit 4'	Octaaf 8'
Gemshoorn 4'	Prestant 2'	Quint 5 1/3'
Nachthoorn 2'	Quint 1 1/3' (rep. op f'')	Octaaf 4'
Mixtuur 1 1/3' IV-V	Sesquialter II	Fagot 16'
Trompet 8'	Dulciaan 8' tremulant	

Gebruikelijke koppelingen. Manuaalomvang C-g'''; Pedaalomv. C-f'. Registratiehulpen: vrije combinatie en automatisch pedaal. Zweltrede met electro-pneumatische overbrenging naar jalouzieën. Mixtuurreperties op c, c', f'' en c'''.

Het instrument is gedeeltelijk in een kas ondergebracht. De pedaalpijpen staan open opgesteld achter de kas van Hoofdwerk en Zwelwerk.

Het 30 tonig pedaal heeft weliswaar 6 stemmen en zou dus 6 rijen van ieder 30 pijpen = 180 pijpen moeten tellen; dit pedaal echter is volgens een goedkoper principe gebouwd, doordat het elektrische units kent: De Subbas en de Gedekt vormen één rij pijpen van 42 stuks, waarvan de Subbas 16' de 30 grootste benut en de Gedekt 8' de kleinste 30; de Octaaf 8', Quint 5 1/3' en de Octaaf 4' vormen ook één rij pijpen, van 42 stuks: De Octaaf 8' benut de pijpen 1 t/m 30, de Quint 5 1/3' de pijpen 8 t/m 37 en de Octaaf 4' de 30 kleinste pijpen (13 t/m/ 42).

De pijpen van de Prestant 8' en de Octaaf 8' staan om en om in het front.

Het metalen pijpwerk is van deugdelijk orgelmetaal (alliage van tin en lood) vervaardigd. Bijna alle onderdelen van dit orgel komen van toeleveringsbedrijven; Fontein & Gaal stelden hiervan een orgel samen. Zo werd de speeltafel kant en klaar geleverd door de Duitse Fa. Laukhuff. Het pijpwerk komt van de pijpenfabriek Stinkens te Zeist, de tongwerken echter van het Duitse speciaalbedrijf Giesecke.

Beoordeling orgel:

Het orgel is een degelijk assemblageprodukt uit de eindfase van de vervalperiode in de Nederlandse orgelbouw. Vanaf 1949 werden weer nieuwe ambachtelijk vervaardigde orgels geplaatst. Vooral na de watersnoodramp van 1953 leerden de Nederlandse orgelmakers veel van hun Scandinavische collega's die het oude mechanische orgel (d.w.z. met mechanische overbrenging van toets [en registerknop] naar de openingsventielen onder de pijp) al eerder als voorbeeld hadden genomen.

Verschillende Nederlandse firma's namen de sinds ca. 1890
verloren gegane bouwwijze weer als enige te hand, maar Fontejn &
Gaal hebben hun bakens te laat verzet en gingen daarom failliet.
Dat zij nog zo lang konden leveren, kwam doordat het electro-
pneumatisch orgel veel goedkoper was in aanschaf (maar van
kortere levensduur met een duurder onderhoud!).

Wel probeerden zij zo goed mogelijke kwaliteit te leveren, door
zich van onderdelen van goede makelij te voorzien; geen zinken
pijpen meer, maar duurdere van orgelmetaal en goed uitgewerkt
mahoniehout. Dit mahoniehout is in de ambachtelijke orgelbouw
vervangen door eikehout, maar tal van orgelmakers hadden nog
grote voorraden mahoniehout.

Ook probeerden Fontejn & Gaal zich te conformeren aan de
disposities van de duurdere mechanisch gebouwde orgels. In uw
orgel zijn de zwelkast en de Salicionaal B' nog traditioneel uit
de bijna afgesloten periode, maar de opzet van dispositie is die
van de later zo genoemde Neo-barok. Ook hebben zij de mensuren
enigszins aan de nieuwe smaak aangepast. Vandaag ervaren wij de
zo ontstane klank als scherp, dun en voos.

Het orgel in de Zuiderkerk mist een goede klankopbouw; het
hoofdwerkplenum mist iedere grond ("Gravitât" noemde Bach die
gedragenheid). Fontejn & Gaal wilden dit wat compenseren met
zware pedaaltonen. Die wat 'loeiende' bas is kenmerkend voor hun
werk.

Het pijpwerk heeft ook weinig mogelijkheden in zich om de klank
wat meer grondtonig te intoneren, daartoe is de mensuur niet
toereikend en zijn er te veel kerksteken aangebracht.

toestand van het orgel:

Het electropneumatisch systeem helpt thans nog (te) veel
orgelmakers aan economisch belangrijk onderhoudswerk. Storingen
in de tractuur zijn een permanent verschijnsel. Het aantal
onderhoudsmeesters dat de orgelmakers in dienst hadden, was veel
groter dan thans, nu het aantal electropneumatisch orgels steeds
meer afneemt.

Een orgel dient jaarlijks onderhouden te worden en dient elke 25
jaren een 'groot onderhoud' te ondergaan. Hierbij wordt het
instrument grondig gereinigd. Bij electro-pneumatische orgels
worden dan ook alle membranen vernieuwd. Deze integrale
vervanging is goedkoper dan het steeds laten vervangen van één
lekke membraan.

Ook dienen dan alle contacten en magneten vrijgemaakt te worden
van oxydatie. De speeltafel met zijn speelhulpen dient geheel
nagekeken te worden, de infonatie bijgewerkt en geëgaliseerd.

Uw orgel schreeuwt om dit 'groot onderhoud'!

Bij ons bezoek constateerden wij dat het orgel behoorlijk
vervuild was en dat er nogal wat storingen optraden.

Wij noemen u het weigeren van 4 pedaaltonen van de Subbas 16'
(A-c, e en f), C,E,F, eis tot e van de Gedekt B'. Deze
weigeringen ontstaan als de magneetcontacten niet werken. Voorts
weigert het automatisch pedaal zijn dienst. De klavierdispositie is
ongelijk.

Het trage reageren van het zwelwerk is inhaerent aan het
pneumatische deel van de overbrenging.

Advies:

Laten uitvoeren van groot onderhoud (zie hierboven voor wat dit inhoudt) en de nu en de te zijner tijd te constateren gebreken daarbij te verhelpen.

Voorts zou geprobeerd moeten worden de klank door enige herintonatie te verbeteren, ofschoon daar geen wonderen van verwacht kunnen worden.

Laat u niets aan de dispositie van het orgel veranderen; u moet niet teveel geld investeren in dit instrument van geringe kwaliteit.

De op 15 maart 1990 door Pels & van Leeuwen genoemde prijzen voor het groot onderhoud zijn redelijk te noemen. Het lijkt ons niet nodig vergelijkende offertes voor dit kleine werk aan te (laten) vragen.

Vleuten, 2 juni 1992.

De OAC der Geref. Organisten Vereniging

Namens deze,

dr A.J. Gierveld.